

TÓTH DALMA

toth.dalma@arts.unideb.hu
szociológus, PhD hallgató (DE-BTK)

Új magyar szociográfiák¹

New Sociographies

DOI 10.14232/belv.2023.2.15
<https://doi.org/10.14232/belv.2023.2.15>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Tóth Dalma (2023): Új magyar szociográfiák. *Belvedere Meridionale* vol. 35. no. 2. 183–186. pp

ISSN 1419-0222 (print)
ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A magyar szociográfia gondozása kiemelt jelentőségű feladat nem csupán a tudományos berkekben, hanem az irodalom világában is. Funkcióját tekintve maga a szociográfia – ahogyan arra az elnevezése is utal – a társadalom egy részletéről ad pontos leírást, melyet a szerző főleg tapasztalati úton gyűjtött információkkal támaszt alá, tesz hitelessé.

A *Magyarország Felfedezése Alapítvány* (továbbiakban Alapítvány) a 2019. évi szociográfia pályázatának nem titkolt célja az volt, hogy a magyar szociográfia könyvtárát új művekkel gazdagítsa és a fiatal nemzedék tehetséges szociográfusait felfedezze. Az Alapítvány kuratóriuma több évtizede foglalkozik a szociográfia, a szociofotó és a szociofilm támogatásával, a legsikeresebb pályaművek publikálásával.

¹ A kötet a Magyarország Felfedezése Alapítvány 2019-ben meghirdetett pályázatának nyertes műveit tartalmazza, melynek terjedelme 451 oldal. 2020 decemberében e-book formájában jelent meg. A nyomtatott kiadás 2021-ben került a könyvespolcokra. ISBN: 978 963 556 090 5.

A kötet egyik szerkesztője, *Kiss Márta* az Alapítvány kuratóriumi tagja, jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének óraadója, valamint az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Gyerekesély-kutató Csoport tudományos segédmunkatársa. A kötet másik szerkesztője *Lengyel György*, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének iskolateremtő egyetemi tanára, aki szintén hosszú évekig tevékenykedett az Alapítvány kuratóriumának tagjaként, mielőtt kurátori feladatait a fiatalabb generációra örököltette.

Az Alapítvány által gondozott *Magyarország Felfedezése* sorozat meglehetősen hosszú múltra nyúlik vissza. 1937-ben jelent meg a sorozat első kötete *Viharsarok* címmel, mely *Féja Géza* nevéhez fűződik. Az azóta eltelt időben a sorozatban hetven szociográfia publikálására került sor. Az utóbbi évtizedekben a szerkesztők nagy hangsúlyt fektettek az etnikummal és a hátrányos helyzetű csoportok helyzetével, ezen belül is kiemelten a romákkal kapcsolatos művek kiadására. Ezek közül kiemelkedő volt *Szuhay Péter* a *Sosem lesz cigányország*² és *Romano Rácz Sándor* *Cigánysor*³ című munkái. A hátrányos helyzetű csoportok élethelyzetének bemutatása a „*Milyen élet ez? Szociográfiák*” című összeállításban is kiemelt helyet foglal el.

A kötet öt fő szerkezeti egységre épült: az életesélyekre, az élményekre, a múltidézésre, az esetek és tanulmányokra, valamint a szociográfia oktatására. Az Életesélyekben a szerzők a mindennapok küzdelmeit mutatják be. Valamennyi írás egy-egy társadalmi problémát megragadva elemzi a vizsgált célcsoport alámerülésének mindennapi megjelenési formáit. A tanulmányok közös üzenete az esélyek hiánya és a reményvesztettség. A *Mindennapok* című műben egy tömegközlekedési eszközön utazó megfigyeléseit rögzíti a szerző, és a nagyvárosokat belső szemlélőként teszi láthatóvá az olvasó számára. A társadalmi csoportokról szóló szubjektív megjegyzések új perspektívába helyezik a mindennapi helyzetek megítélését a résztvevő megfigyelés módszertani sajátosságai révén. A következőkben a *Multi* című írásban az érintett szemüvegen keresztül szemlélhetjük egy multinacionális cég leépítésekor megjelenő lelki folyamatokat, a gazdasági folyamatok elszemélytelenedését, a szereplők tárgyiasulását, a „bútordarab-érzést”. A *tizenegyes ágy* című mű egy menedékszállón élő nő élettörténetében megjelenő megpróbáltatásokat, illetve döntési helyzeteket helyezi mikroszkóp alá és közelebb hozza az olvasóhoz a hétköznapi értelem számára felfoghatatlan valóságot. A *Rászorulóknak főzünk. Beállsz?* nem csupán a rászoruló kiválasztásának mechanizmusáról, az érdekes és érdemtelen kategóriába sorolásáról ad pontos képet, hanem a hierarchikus viszonyok megjelenéséről is számot ad egy mégis harmonikusnak mondható rendszerben. A „pincepörkölt” és az egyéb felajánlások elosztásának megszervezése élményszerűvé teszi a lelkiismeret gyötrő témát. A *Család és faluban* egy gyermek-narratíva jelenik meg, melynek központi témája a cigány-magyar házasságból született gyermek identitásának alakulása, illetve a devianciával járó következmények egyéni interpretációja. A rejtvénytű, néha szürreális és abszurd vízióknak tűnő narratíva az olvasóban sok kérdést vethet fel a valóság és a sztereotípiák ütközése kapcsán. A fejezet sajátossága, hogy a művekben felhasznált elemzési módszerek a résztvevő megfigyelésen alapulnak.

A második fejezet az Élmények címet kapta. Az első mű *Egy nap a szarvasberényi vadász-társaságnál*, amely a szerző megfigyelésén alapult. Ahogyan azt a cím is jelöli, a település és a vadász-társaság viszonya kiemelt szerepet kap a történetben. Mit lehet megtudni egyetlen nap alatt

² SZUHAY 2012.

³ ROMANO RÁ CZ 2008.

egy ilyen zárt közösségről? A mikroközösség jellemzőit a társaság tagjainak leírásából, a személyiségrajzokból, a státuszok összefonódásából ismerhetjük meg a terepmunka beszámolónak köszönhetően. Az élmények leírása a természetközelségben hasonlít az előzőre a *Madarások* című műben. A gyűrűző tábor önkéntesei különböző társadalmi rétegekből származnak, amely meghökkentő lehet a munka jellegét tekintve. Az önkéntesség lényegének megfogalmazása a rászorulóknak való főzés történetéhez hasonlóan kirajzolódik. A *Japán kultúrára utaló tárgyak gyűjtése* című írásban ugyancsak arra kapunk választ, hogy egy érdeklődési kör hogyan határozhat meg egy csoportot – noha a szerző hobbijából fakadóan identitásának része a japán kultúra, mégis alapos és sokrétű módszertannal készítette el művét. A szabadidős tevékenységek felőli megközelítést választotta a *A budapesti alterek játszótere* című írás szerzője is. Egy bár éjszakai életének jellemzése úgy válik élményleírássá, hogy egy törzsvendég szemüvegén keresztül ismerhetjük meg a helyet, a személyeket, és a cselekmények mögötti mozgatórugókat.

A harmadik blokk összefoglaló címe a Múltidézés. A három írás közös jellemzője, hogy egy olyan társadalomrajz leírására vállalkoztak, amely egy bizonyos etnikum, nemzetiség, vagy vallási csoport oldaláról mutatja be a múlt század bizonyos történéseit. A *Neuwelt kozn – Újvilág utca. Egy solymári sváb asszony vallomása a huszadik század második feléből* című művet olvasva egy hat elemít végzett sváb asszony fiktív önéletmondásával ismerkedhetünk meg, melyet az unoka tolmácsol. A háború szötte időkben egy család életének aspektusai rajzolódnak ki. Ennek lehetünk tanúi egészen a fiatalok megismerkedésétől, a hadifogság viszontagságain át egészen a békeidők paradoxonáig. A műben a nemzetiség kérdése kardinális, mely a főszereplő énjén keresztül észlelhető. Nem csupán az identitást érintik ezek a konfliktusok, hanem a lakhelyválasztást is. Egy kitepített sváb hogyan reagálhatna helyesen évtizedek múltán a visszaköltözés ajánlatára? A szerző egyéni gondolatokat fűz a megoldáshoz, melynek praktikussága kétséget kizáró, azonban az életút és az érintettség a racionalitás felé kerekedik. Az *Elképzelt szociográfia...?* című írás a zsidók és nem zsidók együttélését mutatja be a két világháború között. Az elképzelt szó azt is reprezentálja, hogy visszaemlékezéseken alapszik a történet, hiszen idős emberekkel készített interjúk adták a vezérfonalat. A narratíva tehát a valóság egy olyan interpretációját adja át a jelenben, mely ennyi idő távlatában szemléli a régmúltat. A *Reziliens apostolok* című műben ugyancsak nagy hangsúlyt kapott az identitástudat, kiemelve a vallást mint az életutat befolyásoló tényezőt. A „szeretet kötelékének” szerveződése azért több pusztá leírásnál, mert a mozgalmi munkához kapcsolódó érzelmeket impressziók segítségével is ábrázolja az író.

Az Esetek és tanulmányok részben a periférián élők helyzetébe tekinthetünk be. A *Lélek és fánk* című munka *Illyés Gyula* és *Kozmutza Flóra* munkáját veszi alapul nyolcvan év múltán. A dobozi kisiskolások mellett megjelenik egy kontrolcsoport, mely a települési jellegzetességek, valamint a centrum-periféria adottságainak összehasonlítását tette lehetővé. A kötet címére adott válaszként is felfoghatjuk ezen írást, mely az életet a jelen dimenzióján kívül a jövőbeli tervek perspektívájából is szemléli a gyermeki lélek ironikus félelmein keresztül. A *Meddőhányón, a periférián* a jelen és a jövő idődimenziója helyett a múltat rekonstruálja. A rendszerváltást mint társadalmi jelenséget a mélyszegénységben élők helyzetének bemutatásán keresztül írja le Ózd és környékének lakosait megszólaltatva. A módszertani repertoár nem merül ki interjú- és egyéb adatfelvételek felhasználásában, hiszen dokumentumfilmekre és szociofotókra is támaszkodik a szerző. A rendszerváltás témakörét veszi górcső alá a következő írás is, melynek címe „*Összerakva, az ember élete is megtörik az ilyen politikai hullámzásoktól*”. A munkásosztály életének

bemutatását számos interjúreszletből is megismerhetjük, melyek egyike a kötet címadója. Az individuuum viselkedésének miérettjeire fókuszál. Azokra az érték- és normakonfliktusokra helyezi a hangsúlyt, melyet a ma embere már bizonyára anekdotákból ismerhet. Az egyéni helyzetek, mikro-történetek bemutatása ebben a kontextusban egy mélyebb megértéshez kalauzolja az olvasót.

Az ötödik fejezetben egyetlen írás lelhető fel, mely a *Szociográfiát oktatni* címet viseli. A szociográfia tanításával kapcsolatos élményeket, tapasztalatokat oszt meg a szerző önkritikával átítatva. Ezzel együtt a kötet sajátossága, hogy bár megfigyelhető a csoportosítás sémája, mégis a heterogenitás jellemzi a művek összességét.

A szociográfia tényyszerűsége mindegyik írásban felfedezhető, azonban a műfaji sajátosságból adódóan a szubjektív látásmód válik dominánssá. A szociográfia, mint műfaj irodalmi vonalának követéséből fakadóan az írások a társadalomfeltárás mellett esztétikai élményt is nyújtanak. Számos szociofotó szerepel a könyv oldalain, melyek felerősítik az írások emocionális üzenetét és új perspektívák bemutatására is módot adnak. Mivel nem csupán nyomtatott kiadásban, hanem e-book formában is megjelent a könyv, így széleskörű elérhetősége lehetővé teszi a még tágabb olvasóközönség érdeklődésének felkeltését. Tartalma mind a fiatal tehetségek, mind a szociográfia iránt már régebben elkötelezett olvasók számára is érdekes lehet. A művek megjelenésének lehetőségével az Alapítvány egy olyan hiánypótló összeállítást hozott létre, mely a műfaj hazai művelésében minden bizonnyal nagy jelentőséggel fog bírni a jövő nemzedékeire nézve.

IRODALOMJEGYZÉK

KISS Márta - LENGYEL György (szerk.) (2021): *Milyen élet ez? Szociográfiák*. Budapest, Gondolat Kiadó.

SZUHAY Péter (2012): *Sosem lesz cigányország*. Budapest, Gondolat Kiadó.

ROMANO RÁCZ Sándor (2008): *Cigány sor*. Budapest, Gondolat Kiadó.